

egymásra épülő feladatok (Gyufakirakó, Pontok összekötése törött vonallal, Pontok egyesesen stb.) A könyv négy fejezetből áll:

- I. fejezet: Kreativitást jelző feladatsorok,
- II. fejezet: Logikai láncra fűzött feladatok,
- III. fejezet: Gondolkodási technikák a kreativitás fejlesztésére,
- IV. fejezet: Divergens problémák,

Az érdekesebbnél érdekesebb feladatok közül én két „feladatcsalád”, a Családi kapcsolatok (32) és A gondolkodási gátlások áttörése (37) két-két feladatát választottam ki ízelítőül:

32.7. Apja is van, anyja is van, mégsem mondhatja, hogy valakinek a fia. Ki lehetett?

32.8. Egy öreg és egy fiatal indián ül a csónakban. Az öregnek a fia a fiatal indián, de a fiatalnak nem apja az öreg. Hogyan lehet ez?

37.5. Egy repülőgép 1 óra 20 perc alatt teszi meg az utat A városból a B városba. Visszafelé azonban 80 percig tart a repülés. Mivel magyarázzuk ezt?

37.9. Mennyi a (-28) és $(+56)$ közötti egész számok szorzata?

S hogy az olvasó ne maradjon kétségek között, a könyv végén a feladatok megoldásai megtalálhatók.

Nagyon örvendetes Ujvári István ezen feladatgyűjteményének megjelenése, hiszen nagy a hiány a nem kifejezetten iskolai tananyaghoz kötődő, nem rutin feladatokat, hanem sokkal inkább szórakoztató, érdekes, sokszor meghökkentő feladatokat tartalmazó gyűjteményekből. Elsősorban a 10-16 éves korosztálynak, tehetséggondozó tanároknak és a rejtvényt szerű feladatokat kedvelőknek ajánlom figyelmébe Ujvári István könyvét, de biztos vagyok benne, hogy bárki, aki kezébe veszi nagyon sok hasznos és vidám órát tölt majd el a feladatmegoldásokkal. A könyv ára 300 Ft.

Ujvári István: A gondolkodás alapiskolája (Észak-Pest megyei Matematikai Tehetségfejlesztő 1994.)

VARSICS ZITA

Képekben a világ

Lantos Ferenc könyve

„Ez a könyv nem tankönyv” -kezdí mondandóját Lantos Ferenc, a Tankönyvkiadó által kiadott, Vizuális nevelés „felcímet” viselő könyvében. Műve egyik nagy erényének éppen azt a szerénységet tarthatjuk, amelynek következtében ez a könyv a bevezető ellenére is alkalmas arra, hogy a vizuális nevelés egyik alapvető forrásanyaga legyen.

A könyvre mindvégig rányomja bélyegét, hogy írója maga is gyakorló művész, aki a könyvben megközelített fogalmakat a gyakorlati használatból elvonatkoztatta. Közben ezért jut gyakran eszünkbe *Paul Klee Pedagógiai Vázlatkönyve*, s ezáltal a jó értelemben vett Bauhaus-hagyomány, amely a művésztanárok tapasztalatainak továbbadására helyezte a hangsúlyt: „...nem gondoltam arra, hogy a kollégák, akik esetleg használni fogják, milyen iskolában tanítanak... A könyv kimondottan arra épít, hogy anyagát mindenki a saját viszonyaira alkalmazva fejleszti tovább”-írja a szerző.

Képzeld el olyan rajzpedagógusokat akik azért forgatják ezt a könyvet, mert az ábrázolás alapelemeire oktatják a diákjaikat. A *Képekben a világ* onnan indít-ami nagy erénye,- hogy kimondja: *látni* is tanulni kell! Éppúgy, mint olvasni vagy énekelni. Nem azt mondja a szerző, hogy rajzolni jó, rajzolni szép, hanem azt, hogy a látás tanításának egyik legjobb eszköze a gyakorlat, s ezért ha sorra vesszük a látás alapelemeit jó, ha a gyakorlatban is bemutatjuk azokat a diákoknak.

A Lantos-féle elgondolásnak a gyakorlati oktatás szempontjából két nagyon fontos alapeleme van. Egyrészt az, hogy a szerző a vizualitás alapelemeit: a pontot, a vonalat és a foltot egyetlen közös tényezőre, a foltra vezeti vissza. Másrészt ez az egytényezős látványvilág lehetővé teszi, hogy *a valóság tanulmányozásánál is egytényezős legyen*, ahol ezt a szerepet a tárgy tölti be.

Mindez már elvezet a látványelemzés új felfogásához is. Hiszen például a már idézett, s szellemiségében (némileg) rokon Paul Klee-féle elgondolásban az alapelem a pont, amely megmozdul, hogy vonallá váljon, ám a vonalból sík lesz a síkból pedig tér. Ezzel szemben a Lantos-féle rendszerben a folt zsugorodik össze, hogy pont legyen belőle, megnyúlik, hogy vonallá váljon, miközben megmarad ami: foltnak. A kötetben olvashatunk egy rövid kitekintést a tömegszerű plasztikai elemekről is, melyeket a tapinthatóság különbözteti meg a síkábrázolás vizuális elemeitől, azaz a tömegnek három kiterjedése van, ahonnan redukcióval jutunk el a síkban a folthoz, a vonalhoz, a ponthoz. Amikor pedig a tárgyról szóló fejezetben Lantos azt mondja, hogy a tárggyal mint látvánnyal akar foglalkozni, akkor ezt úgy kell értelmezni, hogy „miután a tárgyakat vizuálisan különböző szín- és tónusértékű foltok formájában fogjuk fel, (ez azt jelenti) hogy kizárólag a foltviszonylatokra kell koncentrálnunk. A foltviszonylatom természetesen a foltnak minden tulajdonságát tartalmazza, tehát a méretet, a karaktert, a szín- és tónusértékeket, a szín-és tónusátmenetet.”

A folt ilyen értelmű definíciójával -miszerint minden folt, csak a méretei változnak- objektív méretdifferenciákat lehet megállapítani. Mert bár való igaz, hogy a pontnak is van kiterjedése, de azért vehetjük azt a foltot kiterjedés nélkülinek is, amire azt mondhatjuk: pont.

A foltok karakterizálása a fentiek szerint a könyv egyik fontos tartalmi mozzanata a későbbiek -a világ észlelése- szempontjából. Lantos Ferenc szerint a foltkarakter két alapjellemzője: a *szabályosság* és az azt *behatároló vonalak formája*. A foltkarakterre a szerző – irigylésre méltó könnyedséggel – 15 mintát vázol fel a könyvben, hogy annak végtelen változatosságát szemléltesse. Ez az ábra sokkal többet árul el e kérdésről, mint ha nehézkes passzusokat illesztett volna a helyére a szerző. De ha már így szóba kerültek az illusztrációk, meg kell jegyezni, hogy a könyv reprodukciói már közel sem tekinthetők szerencséseknek. Mint például a 30-32. oldalon, ahol igazából az sem derül ki, hogy mi mire példa, s a tördelésnek köszönhetően a képek szinte „elnyelik” a 32. oldal kétsoros szövegét.

Visszatérve a foltkarakterekhez Lantos nem kevesebbet állít, mint hogy a tárgynak mint látványnak az ábrázolásában éppen a foltkarakternek van döntő jelentősége. „A gyakorlatban persze ez általában nem tudatosul bennünk, és a torz beidegződések miatt látásunknak ez a „tisztasága” vagy nem alakul ki, vagy nagyon zavarossá válik.” Egy kissé mintha az „ártatlan szem” *Ruskin*-féle teóriáját hallanánk ki ebből a panaszból. Holott gondolom, Lantos Ferenc is egyetért az *Arnheim*- és *Gombrich*-féle kutatások azon tapasztalatával, amely kimondja, hogy „ártatlan szem” nincsen. Még jóval a rajzoktatás megkezdése előtt, a gyermek „az anyatejjel szívja magába” azokat a vizuális konvenciókat, amelyek a későbbiekben meghatározzák a látáskultúráját. Már a népmesék szóképei bevezetik egy olyan vizuális képrendszerbe, amely a mesék konnotatív tartalmait tárják fel, vizualizálják, a hétköznapi gyakorlathoz illesztve azokat. Tehát nincs lehetőség arra, hogy a „tisztá vizualitás” mítoszát őrizzük. Legfeljebb arra figyelhetünk, hogy miközben Jancsi és Juliska történetét mondjuk a gyermeknek, az ne okvetlenül Walt Disney-féle filmeket nézzen. De a tömegkommunikáció vizuális áradatát nem lehet megállítani, s ilyenformán a gyermekre mindenképpen hat Walt Disney (is). (Márainál olvastam egy játékról, melynek résztvevői azt próbálgatják, hogy egy történelmi személyiségtől, vagy egy jelen nem lévő, de mindannyiuk által tisztelt valakitől „hány kézfogásnyi távolságra vannak”. Meglepően rövidek az utak. Nos, ha a játékot vizuálisan gondoljuk el, s nem a testi közelséget számítjuk, még döbbenetesebb, hogy milyen közel vagyunk Walt Disney-hez...)

Lantos Ferenc a látványelemzés szempontjából igen hasznos felismerésekhez vezet el olvasóját. Azt javasolja, hogy a látvány feldolgozásakor első lépésben annak „legáltalánosabb vizuális összefüggéseit két foltértékkel” rögzítsük. Azaz készítsünk az árnykép-

hez hasonló, fekete-fehér képet. (Sajnos, a tördeléssel itt is gondjaim vannak: vajon miért nem került egymás mellé a *Cezanne Kártyázóinak* három variánsa, s miért van teljesen elszakítva *Leonardo Utolsó vacsorája* a hozzá szerkesztett foltelemzéstől?)

Az elemzésekből Lantos olyan tanulságokat von le, mint például „a látványból való kiindulás nem azonos a naturális rajzból való kiindulással... A látvány és a jelenség nem azonos kategóriák... (bizonyos ismeretek birtokában már a látvány „mögé” látunk...) amikor látvány ábrázolásakor a két foltértékre való bontást adjuk feladatul, látványszinten egy *lényegre* figyelő összefüggés létrehozására inspirálunk.. a jelenség mindig az éppen adott „tudásszintünknek” megfelelő kapcsolatminőség, a lényeg pedig az adott jelenségszinthez viszonyított következő mélységi fok...jelenség és lényeg így egymásba átmenő kategóriák...”

Ezután még következik néhány szó a nézőpont megválasztásának fontosságáról, ám a könyv ennek sem verbális, sem vizuális kifejtésére nem vállalkozik. Majd a tárgy mint forma elemzése következik rövid úton eljutva a szerkezet kérdéséhez, hogy a döntő szó a szimmetriáé s az abból kifejthető – valóban csodálatos variábilis – játéké legyen. A könyvnek ezen része, azt hiszem, elsősorban rajzszakörök és egyéb rajzi kreativitást lehetővé tévő foglalkozások gyakorlati segédanyaga lehet.

Bár műve legelején Lantos leszögezi azt is, hogy nem kíván elméleti kérdésekbe bonyolódni, a tárgy mint látvány elemzése során lefektetett gondolatmenet a gyakorlat oldaláról bizonyítja azt az esztétikai teóriát, amely legalaposabban *Nicolai Hartmann Esztétikájában* kerül kifejtésre.

Pontosabban ennek azt a tézisé, miszerint az esztétikai tárgy egy olyan rétegzett jelenség, amelyben a formai és tartalmi rétegek nem különülnek el egymástól, hanem folyamatosan átmennek egymásba. Hartmann szerint ugyanis az esztétikum lényege nem a *mi* és nem is *miben*, hanem a kettőnek az egymáshoz való viszonya. Ezért ha a jelenséget szemlélem, akkor ami az egyik oldalról tekintve forma, a másik oldalról nézve már tartalomvá válik és viszont. Ezt írja le Lantos is, csak épp a gyakorlat szintjén maradva, s ezzel mintegy testközelbe hozva az elméletet: „Valamilyen módon minden terület kapcsolatban van a vizualitással. Ebből az is következik, hogy a vizuális tevékenység minden kapcsolatterületre vissza is tud hatni, ha ezen a közös ponton áll. Egyedül ez teheti fontossá a nevelés egyéb területei között. Napjainkban a vizuális nevelés szakembereinek legfontosabb és sürgős teendője tehát az lenne, hogy tisztázzák, melyek azok a szakmai csomópontok, amelyek szinkronban vannak a kor egyetemes problémáival. Így, visszakérülve az élet sűrűjébe, nélkülözhetetlenül fontos feladatot látna el, és ennek megfelelően meg is kapná méltó helyét a nevelés egész rendszerében.”

Lantos Ferenc könyve hiánypótló, nagyszerű alkotás. Még ha hibáit is soroljuk, jobbára azok is csak abból fakadnak, hogy mint a vizualitás alapkérdésével foglalkozó produktum a könyv egyedülálló a maga nemében.

Ezért van, hogy terjedelme a felvetett problémákhoz képest kicsi, így a leírtak alkalmazhatóságában hol az egyik forma (pl.gyakorlati oktatás), hol a másik (pl.szakköri tevékenység) kap nagyobb hangsúlyt. Miközben a szerző lábjegyzetben sorolja, hogy mi mindennek a tárgyalását hagyja a következő kötetre. De hogy az mikor készül majd el, arról már nem szól. Ez feltehetően nem csak rajta múlik. A gyakorlati tudásnak az alkotó élettapasztalatnak a szerző birtokában van. Mecénás kellene, aki finanszírozná, hogy művét tovább írja!

Lantos Ferenc: Képekben a világ. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.

CHIKÁN BÁLINT